

Selanik'ten Bağdat'a
Bir Osmanlı Zabitinin Hatıraları

Selanik'ten Bağdat'a
Bir Osmanlı Zabitanın Hatıraları

1. bsk. İstanbul 2020

İŞARET YAYINLARI
Hobyar Mah. Ankara Cad, Ünal Han, no 21/1, Çađalođlu-Fatih
tel (0 212) 519 17 28 - 528 30 63
fax (0 212) 528 30 59
isaret@isaretyayinlari.com.tr
www.isaretyayinlari.com.tr

Selanik'ten Bağdat'a Bir Osmanlı Zabitinin Hatıraları

Menlikli Ali Haydar Bey (Bağana)

hazırlayan
Ömer Hakan Özalp

işaret

İŞARET YAYINLARI: 255
Tarih-Hatırat-Seyahat

Kitabın orjinal adı
Bir Zabıtın Hatıraları
Menlikli Haydar (Bağana)

© İşaret Yayınları

Genel yayın yönetmeni
Dr. İsmet Uçma

Dizi editörü
Ömer Hakan Özalp

Yayına hazırlayan
Ömer Hakan Özalp

Dizgi
Şule Özalp

Tashih-redaksiyon-mizampaj
Ömer Hakan Özalp

Kapak
Yunus Karaaslan

1. bsk. İstanbul 2020

Baskı-cilt
Şenyıldız Matbaacılık Yay. Lmt. Şti.
Gümüşsuyu Caddesi no 3/2 Topkapı/İstanbul
tel (0 212) 483 47 91
Sertifika no: 45097

Mizampaj programı: QuarkXPress
Karakter/Font: Utopia

Metin: 10 ve 9 pt. (Satır arası 13.3 ve 12.3 pt., Paragraf arası 2 ve 1.5 mm.)
Dipnot: 8.5 pt. (Satır arası: 11.8 pt., Paragraf arası 1.5 mm.)

ISBN: 978-975-350-393-8

Sertifika no: 15826

İŞARET YAYINLARI
Hobyar Mah. Ankara Cad, Ünal Han, no 21/1, Cağaloğlu-Fatih
tel (0 212) 519 17 28 - 528 30 63
fax (0 212) 528 30 59
isaret@isaretyayinlari.com.tr
www.isaretyayinlari.com.tr

Takdim

Biri batı, diğeri ise doğu ucunda olmak üzere, Rumeli kıtası ile Arap yarımadası, XIX. asrın sonlarında, Osmanlı devletinin yıkılmasında önemli roller oynamış iki bölgedir.

Elimizde, işte tam da bahsi geçen dönemde her iki bölgede de bulunmuş olan bir Osmanlı subayının, emekli binbaşı Ali Haydar Bey'in (Bağana) Selanik'e bağlı Menlik'te başlayıp İstanbul ve Rumeli'de devam ederek Bağdat, Musul ve Kerkük'te son bulan hatıraları bulunmaktadır.

Tanınmış Türk kadın yazarlarından Münevver Ayaşlı'nın amcası ve Genelkurmay ikinci başkanlığı ve Milli Güvenlik Kurulu genel sekreterliği yapmış olan büyükelçi-orgeneral İzzet Aksalun'un kayın-pederi olan Menlikli Ali Haydar Bey;

Aslen Erzincan'ın Bağanoğulları'ndan olup, vaktiyle Makedonya'nın fethine memur başkumandanın maiyyetinde alay-beyi olarak bulunan Ali Bey'in torunlarından. Cesaret ve gayretiyle tanınan ve döneminde savaş sanatındaki vukufuyla öne çıkan Ali Bey; Anadolu'dan Rumeli'ye geçmiş ve özellikle Menlik ve havalisinin fethinde başarı göstermiştir.

Babası, Menlik eşrafından Rıfat Bey bir Bektaşî'dir. Çok cömert ve atılgan biri olan Rıfat Bey, geçimini a'sâr vergisi toplayıcılığı ve Ulahlarla Bulgarlar arasında arabuluculuk ile temin

eder. Anlaşmazlıkları mahkemesiz halletmesinden dolayı hem hükümet, hem de halk nezdinde itibarı yüksektir. Ramazanlarda Menlik fakirlerinden her birine, günde bir okkalık ekmek almak üzere 30 makbuz verdiği için çok sevilir. Çok cesur olup, Kresne taraflarında toplanan üç-beş bin Bulgar'ın bastırılmasını sağlar. Bu tür olaylar, halk arasındaki itibar ve nüfuzunu artırdığından, ne kadar belalı iş varsa kendisine havale edilmeye başlanır. Filibe ihtilalinde Nevrekep kaymakamlığı yapar. Burada, hristiyan mahbusları salıverecek kadar şımaran Tanço Çorbacı'yı ensesine vurduğu bastonuyla öldürerek, olayların yatıştırılmasında birinci derecede rol oynar. 93 Harbi esnasında, mutasarrıfın aczinden ağladığı bir sırada ve tükürüğün ağızda donduğu soğuk günlerde, 4.000 arabalık bir muhacir kafilesini, altmışüç günde Karasu köprüsünden geçirmek suretiyle mutlak bir ölümden kurtarır.

Haydar Bey, Bektaşî Rifat Bey'in, –üçü asker olan– beş oğlundan dördüncüsüdür. En büyük ağabeyi, serasker yaverliği yapan Ali Rıza Bey'dir. İkincisi, Münevver Ayaşlı'nın babası albay emeklisi Cafer Tayyar Bey'dir. Üçüncüsü, İstanbul şehremini muavinliğinde/belediye başkan yardımcılığında bulunan müstantik/sorgu hakimi Hüseyin Mazlum Bey; en küçükleri olan beşincileri ise Şevket Bey'dir.¹

Haydar Bey, ilk mektebin son sınıf imtihanlarını verdiği yıl

¹ Bu eserde de bir nebze bahsedilen aile, baba Rifat Bey ve oğulları hakkında daha geniş bilgi için bkz. Münevver Ayaşlı, *Avrupa-i Osmani Rumeli ve Muhteşem İstanbul (Hatırlayabildiklerimiz)*, I ve II. bölüm, s. 7-39, İstanbul, 1990. Bilahare Kuzguncuk'a yerleşen aileden –her üçü de 100 yaşına merdiven dayayan ve Kırım gazileri olan– Tayyar, Mazlum ve Şevket kardeşlerle konaklarındaki yaşantı Sevim Burak'ın *Sedef Kalkalı Ev* romanına da konu olmuştur: Bedia Koçakoğlu, “Sevim Burak'ın suskun mekânı: Kuzguncuk”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu-IV 6-9 Kasım 2008 Bildiriler*, c. I, editör Coşkun Yılmaz, Üsküdar Belediyesi, İstanbul, 2009.

Veliyyüddin Paşa tarafından evlat edinilerek İstanbul'a götürülürse de, burada duramayarak memleketine döner. Yedi sene kadar Serez telgrafhanesi ile tahrirat kalemine devam eder. Bu arada, dört ay kadar da Serez'deki Musevi Alyans Mektebi'nde okur. Bilahare, Bekir Bey isminde bir Serezlinin delaletiyle İstanbul'a gider ve güç halle, Kuleli'de açılan ve *sınıf-ı mahsus* ve yahut *mahreç sınıfı* denilen ve askerî rüşdiye derecesinde bulunan son sınıfa girer. Burada sınıfının birincisi olarak askerî idadinin birinci sınıfına atlar ve disipline olan riayetinden dolayı adı 'Nizamî'ye çıkar.

Askerî idadiden, İbrahim Temo ile birlikte tıbbiye idadisine geçerse de, daha sonra yine aynı okula döner. Tıbbiyedeki arkadaşlarından bir tanesi de Kerim Sebati'dir. Burada iken, mekteplilerin, Namık Kemal'i taklit ederek teşkil ettikleri Jön Türk Cemiyeti'ne girdiği gibi, bilahare İttihat Terakki'ye de dahil olur.

Zabit çıkıp numara çekince istihkama düşer ve buradan da piyadeye ayrılır. Ve, 5. Ordu'nun Makedonya'daki taburlarından Dördüncü Tabur'un otuzdokuzuncu bölümü olan Razlık'taki tabura düşer. Babasının ricasıyla, Üçüncü Ordu müşirinin yaverliğine getirilir. Ancak, çok geçmeden ayrılarak Razlık'taki taburuna gider. Burada taburunu ıslah ve Bulgar çeteleri ile uğraşır.

Bilahare, valisinin –Faik Paşa– kardeşinin kayın-biraderi olduğu ve er-geç yerleşmeyi düşündüğü Manastır'daki –kumandanı Nisfet Bey'in oğlu– Hikmet'le becayış eder.

Uğrak yeri olan Serez'den geçerken, akrabalarından Zekiye adında bir kızı alarak Manastır'a götürür. Nişanlısını çok seven Faik Paşa'nın hanımının delaletiyle güzel bir düğün yaparak –kendi deyimiyle– 'bedavadan evlenir'. Kendisini görev yeri olan Horpişne'de de bırakmayarak Manastır'a aldırırlar. Ve aynı zamanda, Manastır Mülkiye İdadisi riyaziye muallimliğine/matematik hocalığına da tayin edilir.

Bu sırada hanımı hastalanır. Tedavisi için İstanbul'a gitmek

gerekir. Durumu, serasker yaveri olan ağabeyine yazar ve böylece, terfi ettirilerek Beşinci Ordu kanavat (kanal, su yolları) taburuna tayin edilir. Zabıt arkadaşlarının arzuları üzerine, Dolecik'te bir ziyafet verdikten sonra İstanbul'a gider. Burada, Kuleli Tıbbiye İdadisi'ne dahiliye zabiti olarak yerleşir. Ağabeyiyle birlikte Kuşdili'nde, dere kenarında bir köşkte oturmaya başlarlar. Bir taraftan da, eşini Besim Ömer Paşa'ya tedavi ettirir.

Bir süre sonra Rıza Paşa “Hocam, sen dahiliye zabıtlığı yapamazsın. Zaten, mektepte iken de çalışkanlardan idin. Biraz kitap karıştır da, falan gün Harbiye'ye gel. Seni imtihan edelim de hoca olasın” der. Bu teklifi büyük bir sevinçle karşılar. Bir gün içinde riyaziye, tarih, coğrafya ve kozmoğrafya (astronomi)... kısacası tüm derslerden imtihan olur ve mektebe hendese (geometri), cebir ve coğrafya muallimi olarak gönderilir.

Daha tıbbiye idadisinde iken, İbrahim Temo'nun delâletiyile, Abdülhamid idaresi aleyhine teşekkül eden İttihat ve Terakki Komitesi'ne girer ve karınca kararınca, Cemiyet'in büyüyüp güçlenmesine, bulunduğu her yerde eli, dili ve bütün kalbi ile çalışmaktan geri kalmaz.

İstanbul'a bu gelişinde, alanın genişliği nisbetinde gayretini de artırarak, idadi ve harbiye kısımlarında bir hayli zabıt, muallim ve talebeyi Cemiyet'e kaydettirir. Ve nihayet, 1311'de (1895-96), bunlardan idadi tarafını üzerine alıp, harbiye tarafını kendisine bıraktığı –Harbiye'de askerî kompozisyon muallimi– Gelibolulu Recep Ferdi ile yakalanarak Ahsâ'ya sürgün edilir.

Deniz yoluyla İzmir üzerinden İskenderun'a, oradan da karayolu ile maceralı bir yolculuğun ardından Ahsâ'ya varır. İzmir ve İskenderun'da, buralardaki İngiliz konsolosluklarından, kaçıp kendilerine sığınma teklifi alırsa da reddeder. Dört ay sonra Receb Paşa tarafından Bağdat'a aldırılarak, merkez kumandanı miralay Aziz Bey'in maiyyetine, bir süre sonra da tarih ve kitapbet/kompozisyon derslerine gireceği mülkiye idadisine verilir.

Bu sırada, arkadaşlarıyla birlikte bir mektep yaptırmaya başlarlar. Sokaklarda gezen fukara çocuklarını, adeta cebren mektebe alırlar. Tüm muallimler maaş almaksızın, hakettikleri paraları, fakir çocuklarının elbise, kitap ve diğer ihtiyaçlarına karşılık olarak bırakır ve, yarışa çıkmışçasına candan çalışmaya başlarlar. Bunun sonucunda da, daha önce son sınıflarda bile Türkçe bilmeyen talebeler bulunurken, artık kudretli talebeler yetişmeye başlar.

İmtihanlarda sınıfların birinci, ikinci ve üçüncülerinin hep hristiyanlarla Musevilerden çıkmasına dayanamayan Haydar Bey'in, bunun yalnızca tembellikten kaynaklandığını söyleyerek çektiği iki saatlik dayak sayesinde, sonraki yıllarda, sınıfların birincisinden onuncusuna kadar olan sıralamayı müslüman talebeler alır.

Riyaziye (matematik), coğrafya ve tarih muallimliği yapan Haydar Bey'in maaşı ondört altın liradır.

Bu çabalar sonucunda talebe sayısı o kadar çoğalır ki, sonunda mektep alamaz hale gelir. Bunun için, Bağdat'ın karşı yakasında, Mithat Paşa tarafından yaptırılmış olan Şifahane binasına naklederler. Bununla birlikte, sonradan, Bağdat tarafında da bir mektep binası daha yaptırırlar.

1312/1896-7'de Casimü's-Sâni'nin isyanı üzerine, bastırılması için gönderilen ve yalnızca ismi 'Yüzon Tabur' olan ve en fazla ikiyüzseksen kişiden oluşan kuvvet içerisinde yer alarak vapurlarla Basra'ya yollanırlar. Bu kuvvetin kurmay başkanlığını üstlenen Haydar Bey'in görevi, çölden kendi taraflarına tek bir kişiyi dahi geçirtmemektir. Bunun için, etrafa bir zincir hattı çevirtir ve Basra'ya tek bir nefer dahi göndertmez. Derken, Şamil Paşa tarafından, "Burada birşey olacağı yok. Durma, git. Bari vatan evlatlarını okut" diye Bağdat'a yollanır. Bu arada, binner mevcudu üzerinden kurdukları çadırlarla Arapların gözlerini korkutmak suretiyle Câsim'in barışa razı olmasını da sağlarlar.

Bu sırada da Musul'a tayini çıkar. Orada, yeni oluşturulmuş fırkanın mülhâklığına/emir subayı yardımcılığına verilir. Nihayet, serasker Rıza Paşa'nın delaleti ve padişahın iradesi ile, Selanik'te Hacı Hayri Paşa'nın hususi katipliğine nakledilir.

Musul-Kerkük ve eşkıya korkusu yüzünden Van tarafına saparak Bitlis'i sağda bırakıp Siirt üzerinden Diyarbakır'a varır. Urfa-Siverek-Bâb-Haleb-Amik ovasından geçmek suretiyle İskenderun'a varır ve buradan vapurla İzmir'e, oradan da bir Yunan vapuruyla Selanik'e gider.

1911 öncesinde binbaşılıktan emekli olan Haydar Bey, 1911'de, ailesiyle birlikte Haleb reji başmüdürlüğüne atanan ağabeyi Tayyar Bey ve ailesi ile Haleb'e gider.²

Burada ne kadar kaldığı ve hayatının bundan sonraki kısmı hakkında bilgi bulunmayan Haydar Bey, 9 Şubat 1943'te İstanbul'da ölür ve ertesi günü öğle namazını müteakip Teşvikiye'de kılınan cenaze namazının ardından Feriköy kabristanına defnedilir.

Yeğeni Münevver Ayaşlı'nın, aile meselelerinin biraz üzücü olduğunu söylediği Haydar Bey, kibar bir aileden Arnavut bir hanımla ikinci bir evlilik daha yapar.³ Ki bu eşi, Vrioni ailesinden⁴ ve Karaferye eşrafından Vrioni Derviş Bey'in kızı ve çocuklarının annesi Ayşe Erton Bağana'dır.⁵

---

2 Münevver Ayaşlı, *a.g.e.*, s. 156-157.

3 Münevver Ayaşlı, *a.g.e.*, s. 32.

4 Arnavutluk'un en büyük toprak sahiplerinden ve Berat hanedanından, Fier şehrinin kurucusu Vrioni ailesi, Mısır'da Napolyon Bonapart karşısında ve Mora isyanının bastırılmasında üstün yararlıkları görülen, tarihî kahramanlardan Vrioni Paşazade I. Ömer Vrioni Paşa'ya dayanmaktadır. Bu konuda geniş bilgi için bkz. en.wikipedia.org/wiki/Vrioni_family; tr.qaz.wiki/wiki/Omer-Pasha_Vrioni_II

5 "Müessif bir ölüm", *Akşam*, 4 Ekim 1946, s. 4.

Geride iki oğulla bir kız bırakır: Dahiliye uzmanı Mehmet Firuzan, emekli Yargıtay üyesi avukat Ahmet Feridun (öl. 25 Temmuz 1978) ve –Milli Güvenlik Kurulu genel sekreterliği ve Genelkurmay ikinci başkanlığı yapmış olan büyükelçi orgeneral İzzet Aksalur'un eşi– Mehveş Hanım.

Vefatı, gazetelere verilen şu ilan-haberle duyurulur:

Menlik eşrafından Rifat Bağana'nın oğlu, Beyoğlu sulh hakimi Feridun Bağana'nın ve Gaziantep hastanesi dahiliye mütehas-sısı Firuzan Bağana'nın babaları, İstanbul komutanı general İzzet Aksalur'un kayın-babası, emekli askerî ümerâmdan Haydar Bağana dün vefat etmiştir. Cenazesi bugün öğle namazını müteakip Teşvikiye camiinden kaldırılarak Feriköy kabristanında ebedi istirahatgahına tevdi edilecektir. Cesur ve idealist bir asker olan merhuma Tanrı'dan mağfiret diler, ailesi efradına da taziyetlerimizi sunarız.⁶

* * *

Haydar Bey'in sağlığında kaleme aldığı hatıraları biri hayatta iken, diğeri ise vefatından sonra olmak üzere iki parça halinde yayımlanır.

Hatıraların Menlik'ten Bağdat'a kadar olan ve “Birinci kısmın sonu” notuyla biten ilk kısmı, “Bir zabitin hatıraları” başlığı altında, *Kurun* gazetesinin 12 I. Kanun (Aralık) 1936 - 11 Şubat 1937 tarihleri ve 6799-739 ilâ 6856-796 sayıları arasında yayımlanmıştır.

Kerkük ve Musul günleriyle ilgili olan ikinci kısmı ise, vefatı sonrasında *Vakit* gazetesinin 6 Ocak 1947 - 17 Şubat 1947 tarihleri ve 10504-10545 numaralı sayıları arasında “Kırk sene evvelki Türkiye'den notlar” başlığıyla neşredilmiştir.

Hatıralar, tarafımızdan –biri ek olmak üzere– sekiz bölüm halinde düzenlenmiştir. Söz-konusu bölümlerle içerikleri şunlardır:

⁶ “Vefat”, *Akşam*, 10 Şubat 1943, s. 4.

1. Menlik, Selanik

Yazar tarafından 'dünyanın harikalarından biri' şeklinde tanımlanan Menlik şehri ve Menliklilerin yaşantısı; yazarın mensubu olduğu, Makedonya'nın fethine memur başkumandanın maiyetinde alaybeyliği yapan Erzincanlı Ali Bey'in torunları olan Bağanogulları ailesi; bölgede misafirperverliği ve iyilikseverliği ile civar halkın babası olarak tanınan, Ulahlarla Bulgarlar arasında bir tür ombudsmanlık yapan, Bulgar ayaklanmalarının bastırılmasında yararlığı görülen, Filibe ihtilalinde Nevrekop kaymakamlığında bulunan, büyük fedakarlıklarla, dörtbin arabalık muhacir kafilesinin Karasu üzerinden geçirilmesini sağlayan ve Bulgar sergerdelerden Tanço Çorbacı'nın kafasını bastonuyla patlatan baba Bektaşî Rifat Bey; yazarın Paris sefirliğinde bulunmuş olan Veliyyüddin Paşa tarafından evlat edinilmesi ve Paşa'nın Fransız kraliçesi Öjeni'yle yaşadığı aşk; Bulgarlara Karakaçan, Ulahlara Sarıkaçan denilmesi; müslüman Bektaşileri ile Frenk Bektaşileri..

2. İstanbul ve okul hayatı

Okumak üzere İstanbul'a gitmesi; İstanbul yolunda başından geçen maceralar; Kuleli askerî rüşdiyesine yazılması; buradan geçtiği askerî tıbbiye idadesinin, idaresinin, hoca ve talebelerinin durumu; Kerim Sebati ve İbrahim Temo ile okuduğu okulda, adeta çeteleşen talebelerin edepsizliklerine dayanamarak mücadele ve kavgalara girişmesi ve bu haksızlıklara sebebiyet verenlerin okuldan atılmalarını sağlaması; buradan naklettiği askerî idadide de haksızlıklara karşı direnmesi ve bu yüzden derslerini boş vererek kendisini hânen deliğe vermesi ve sınıflarını ders kesim zamanlarındaki çalışmalarıyla geçmesi; dönemin hürriyet cereyanına kapılarak İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girmesi.

3. Balkanlar ve Bulgarlarla mücadele

Subay çıkması ve Rumeli'ye atanması; geçirdiği bir araba ka-

zası; Razlık'taki taburuna geçmesi ve buradaki askerliğin feci durumu; borçlarını ödemeyen hristiyan köylerde tahsilata gitmesi; askerlere kötü davranan ve yolsuzlukta bulunan üstleriyle uğraşması; Bulgar kıyafetine bürünüp hristiyan âdeti üzere âyin yaparak, Vangel adındaki bir voyvodanın-komitecinin peşine düşmesi; Bulgar köylülerinin dayakla yola getirilmesi; Bulgar köylülerinin Osmanlı askerleriyle ve Bulgar çete ve komiteleriyle ilişkisi; başına gelen bir kadın belası; Bulgarların hak iddia ettikleri Tilkili yaylası anlaşmazlığını lehimize çözmeye; bu yüzden halk tarafından öldürülmeye kalkışılması; Bulgarların oyunlarıyla uzaklaştırılan bir müslüman doktoru geri getirtmesi.

4. Harbiye hocalığı, siyaset ve sürgün

İstanbul'a giderek Kuleli askerî idadisinde dahiliye zabiti olması; burada talebe ve idare ile olan ilişkisi; tıbbiye idadisinde iken arkadaşı İbrahim Temo'nun delaletiyle girdiği İttihat ve Terakki Cemiyeti için elinden geldiğince çalışması ve idadi ve harbiyede bir hayli zabıt, muallim ve talebeyi Cemiyet'e kaydettirmesi ve nihayet, 1311/1895-6'da, Cemiyet'e kaydettirdiği Mekteb-i Harbiye muallimlerinden Receb Ferdi yüzünden Ahsâ'ya sürülmesi.

5. Sürgünlük ve Bağdat hayatı

İskenderun'a kadarki vapur yolculuğu; yolda İzmir ve İskenderun'da, İngiliz konsoloslukları tarafından, kaçarak kendilerine sığınmasın teklif olunması; Ebu Kemal kazasında eşkiyayla karşılaşmaları; Fırat'ta 'Hz. Ali'nin kedisi' denilen çakallar ve yine 'Hz. Ali'nin kuşları' denilerek dokunulmayan kazlar arasında ve şahtur üzerinde yapılan yolculuk; Selanik'te dönmelemlerle aralarında çıkan bir anlaşmazlık; Dr. Nazım'ın babası Hacı Hamid Efendi'nin, bir Arnavut tarafından teravih namazında öldürülmesi; Selanik'te türeyen ve İran konsoloslüğünca korunup barındırılan bir çete; abisi Mazlum Bey'in bu çeteyi ortaya çıkarma çabası ve bu yüzden başına gelenler; Recep Paşa ile ba-

bası Rıfat Bey'in aralarının açılması; Ahsâ'dan Bağdat'a alınması; Bağdat'ta mülkiye idadisinde görevlendirilmesi; mektep yaptırması ve tüm ödülleri gayr-i müslimlerin aldığı okulda, dayak sayesinde ilk on sırayı müslüman talebelerin almasını sağlaması; çok yemekten ölen nakibin na'şının yıkandığı suların, Zemzem gibi tüketilmek üzere Hindistan'a yollanması ve cesetten çıkan kazuratın oradaki Hintlilerce kapışılıp yenilmesi; Midhat Paşa'nın Bağdat valiliğinde yaptıkları; Bağdat'ta içme suyu ve yüzme işi; Bağdatlıların cömertliği ve misafirperverlikleri; Bağdat'ın ucuzluğu; Bağdatlıların âdetleri, yaşantıları, yeme içmeleri, temizlik anlayışları, geçimleri vs.; Şiilerin en büyük yeminleri: "Abbas hakkı için!.."; Menlik'te yaşanan bir hortlak hikayesi; Bağdat'ın bozuk Arapça'sı; Bağdat'ın iklimi, mimarisi; Irak arazisinin verimliliği, sulama teşkilatı ve sulama kanalları, nehirlerde ulaşım; sıtma hastalığı; Arapların Osmanlı hükümetinden niçin korkmadıkları; İngilizlerin bölge halkına davranışları ve Arapların bunlardan korkma sebepleri; Câsimü's-Sâni'nin 1896-7 isyanı; Araplar arasında kadın-erkek ilişkilerinin serbestliği; Sünnilerin mevlüd merasimlerine karşılık Şiilerin matem âyinleri; bir Şii evinde yapılan, ulema ile avamın farkının bulunmadığı bir ahenk/eğlence; misafir kabul merasimi; türbedar değişikliklerinde valilere verilen rüşvet; para, tehdit gibi yöntemlerle memurlara iş yaptırma hastalığı; büyük paralarla türbelere gömülme âdeti; Bâbilerin Şii ve Sünnilere bakışı; yüksek memur ve kumandanların dinî duyarsızlıkla suçlanmaları; Recep Paşa'nın usulleri, Rıfat Bey'den özür dilemesi ve Trablusgarb'a sürülmesi.

6. Musul-Kerkük günleri

Musul ve hamam-ı Ali; Musullularla Bağdatlıların mukayesesi; Musul hristiyanları; eski Musul'da şeytana tapanlar; eski Kerkük ve köyleri; Alevilerin Hz. Ali sevgisi; Musul ağzı ve türküleri; Kerküklülerin bıyıkları ve cesaretleri; Abdülhamid döneminde maaşların nasıl alındığı; tutkalla yapılmış at akıtması; küçük

çocuklarla atların güzel kokudan öleceği inancı; Diyarbakır yolunda jandarmanın istediği selametleme parası.

7. Sürgünden kurtuluş ve memlekete dönüş

Diyarbakır yolunda soyguncularla bir macera, mülazım Çerkez İbrahim; Siverek, Bâb ve Halep; Amik ovasında sıtmaya yakalanışı; İzmir'de başına bela kesilen hafiye ve nihayet Selanik limanı.

8. Ek: Emekli albay Tayyar Bağana'nın “Osmanlı hükümeti zamanında Lübnan'daki jandarma isyanında Fransız parmağı” başlıklı hatıraları

Haydar Bey'in ağabeyi ve Münevver Ayaşlı'nın babası, jandarma alay komutanı olduğu sırada, hal'in Sultan Abdülhamid'e tebliğine tanıklık eden, emekli albay Tayyar Bağana'nın, Fransızların tahrikiyle, 1912 yılında Lübnan'da çıkan jandarma isyanı sonrasındaki teftiş ve tahkiklerinde elde ettiği bilgi ve bulgularla; I. Dünya Savaşı'nda Türklerin çekilmeleri sonrasındaki mütareke döneminde kurulan Arap hükümetine Fransızların hakim olmasıyla bölgede yaşananlar; Fransızların yaptıkları ve Türklerden şikayet etmekte olan Arapların “Âh Türk, âh Türk, nerdesin Türk!.. Türk askerleri geliniz!.. Başlarımızın derisinden ayaklarınıza çarık yapınız da öyle geliniz!..” diye feryat etmeleri...

Tayyar Bey'in bu hatıraları üç tefrika halinde *Kurun* gazetesinde yayımlanmıştır: “Osmanlı hükümeti zamanında Lübnan'daki jandarma isyanında Fransız parmağı”, *Kurun*, sayı 6810-750, 25 I. Kanun 1936, s. 3; sayı 6811-751 26 I. Kanun 1936, s. 3; “Fransa Suriye'de ne yapmıştır?”, 3 II. Kanun 1937, s. 4.

* * *

Çok ilginç ve önemli bilgiler içeren hatıralar yayına hazırlanırken;

İlmî kullanımına halel getirebilecek hiçbir müdahalede bulunulmamış;

Yalnızca, günümüz neslinin anlamakta zorlanacağı kelimelerin bugünkü karşılıkları parantez içerisinde verilmiş;

Tarafımızdan, biri ek olmak üzere sekiz ana bölüm halinde düzenlenmiş ve parantez içerisinde yeni ara başlıklar eklenmiş;

Gerekli görülen yerlerde dipnotlarla açıklama getirilmiş;

Metin, ara başlıklarla rahatlatılmış;

Resimler ve indeksle zenginleştirilmeye çalışılmıştır.

* * *

Sizleri bu güzel hatıratla başbaşa bırakırken;

Örnek bir kültür yatırımcısı olarak, her zamanki gibi hemşehrim ve kadim dostum Mehmet Rüyan Soydan'a;

İlgi ve alakasıyla beni cesaretlendiren dostum İsmail Küçük-kılınç'a;

Arapça bir telgrafın tercümesindeki yardımından dolayı Tarık Hakan kardeşime;

Merhum Haydar Bağana ile ailesinin eldeki tek fotoğrafını yayımlamamıza müsaade eden ve Vrioni ailesiyle ilgili bilgi veren sayın Vesile Karakulak Erton'a;

Arşivlerinde bulunan iki fotoğrafı kullanmamıza izin veren Salt Araştırma (saltresearch.org) yetkililerine;

Kapağını –her zamanki titizliğiyle– yapan Yunus Karaaslan kardeşime;

Ve çalışmamızı yayımlayan İşaret Yayınları'ndan İsmet Uçma ağabeyimle Hasan Hüseyin Uçma kardeşime teşekkürü borç bilirim.

Eylül 2020 - Fatih
Ömer Hakan Özalp

İçindekiler

Bir Osmanlı zabitanın hatıraları / 23

I. Menlik, Selanik / 25

Dünyanın harikalarından biri: Menlik kasabası	25
Nevrekep'ta müslüman Bektaşisi Rifat Bey'in konağında	29
Babam Rifat Bey	34
Karakaçanlarla Sarıkaçanlar, Ulahlar ile Bulgarlar arasında arabuluculuk	35
“Müsaade ederseniz, Bulgarların nasıl tenkil olunacağını ben gösterebilirim”	36
Filibe ihtilalinde babamın Nevrekep kaymakamlığı	38
Rifat Bey'in muhacirleri Karasu'dan geçirmesi	41
Serez mutasarrıfının babamı taltifi	44
Veliyyüddin Paşa'nın Haydar Bey'i evlat edinmesi	46
Kraliçe Öjeni, Veliyyüddin Paşa ve Abdülhamid arasında olup bitenler	48
Eve dönüş ve yolda çektiklerim	50
Babama kavuşmam	53

II. İstanbul ve okul hayatı / 55

İstanbul yolunda	55
Cafer Lala, Menlikli Haydar olduğumu anlayınca hüngür hüngür ağlamaya başlamıştı	57

Derviş Bey amcamın hanımı	59
Ben bu hali ağabeyime söyledikçe, o, “Sen zekisin, her halükarda becerirsin...” gibi cevaplarla mukabele ediyordu	61
Askerî rüşdiyenin hali	63
Bölük-eminliği işi	64
“Başçavuş, bunları işitiyor musun? Bunlar hep sanadır!”	66
Kavga	68
Yüksek topuklar kırıldı; düğmeler ve şeritler söküldü	70
Tıbbiyeden askeriyeye ve baş-çavuşluk işi	73
Artık ıztıraplarım son dereceye gelmiştir	
Derslerim kat'iyen zihnime girmiyor.	74
Az daha sınıfta kalıyordum. Kederimi unutmak için işi hânendeliğe dökmüştüm	76
Elimdeki kağıdı mevlüd şekeri gibi bükerek muallimin üstüne attım; yaptığım muamele şüphesiz çirkin birşeydi	81
III. Balkanlar ve Bulgarlarla mücadele / 85	
Üçüncü ordu müşiri yaverliği	85
Atlattığım büyük kaza	89
Razlık'ta askerlikten eser yok; talimhane meydanı lahana tarlası olmuş, dört çift öküz saban sürüyor!	92
“Aman binbaşım, bari yavaş söyle de, bu çirkin hareketimizi efrat duymasın. Çabuk devlet-hanenize geliniz!”	95
“İşte er meydanı, kozumuzu pay edelim, buyurunuz!..”	98
“Çorbacılar, emir var, sizi Serez'e götüreceğim!..”	103
“Evet efendim, Balkanlar'da <i>dağ kanunu</i> câridir; kasabalarda ise böyle <i>koltuk ve masa kanunu</i> ..	
Ben memlekete hain olanları dövüyorum!..”	107
“Bunda da mazursunuz. Çünkü, mektep-medrese görmemişsiniz...”	111
Sağımdaki dar pencereden bakınca, haremlik dairesinde gayet güzel bir kadın bulunduğunu gördüm.	114

“Vayy, benim üç tarafım Bulgarlarla çevrilmiş. İstedikleri zaman bunlar beni mahvedebilirler...”	119
Tahkikat için Tımraş nahiyesine gidiş.	121
Binbaşıyla karşı karşıya	124
Bulgar kaymakamı, şahsına fazla ehemmiyet verdirmek için Fransızca konuşuyor, Türkçe bilmiyor gibi davranıyordu!	125
Halk tarafından öldürülmek istenilmem	126
“Efendim, o doktorun iktidarını ben de işittim. O buraya gelemez, buradan sürülmüş...”	129
Doktor Sadettin'in geri gelişi.	132

IV. Harbiye hocalığı, siyaset ve sürgün / 135

İstanbul'a gitme macerası	135
“A benim acemi evliya oğlum, sen artık işin haddini aşırdın, rezil olmanın manası yoktur. Acele etme...”	137
Kuleli Tıbbiye İdadisi dahiliye zabıtlığı.	139
“Anlaşıldı, anlaşıldı. Sen daha mektep âleminin ne olduğunu bilmiyorsun!..”	141
Harbiye hocalığı ve İttihat Terakki'ye giriş.	142
“Aman geri dön; Sait Paşa'ya böyle birşeyden bahsetmek, kendimizi mahvetmek demektir...”	144
Recep Ferdi'nin tedbiri.	146
“Jurnal vermek mi? Her türlü rezaleti yaparım. O rezaleti yapamam!..”	148
“Recep Ferdi Efendi'ye birtakım evrak vermişsiniz. Onları sen kimden aldın?..”	151
“Kendimden başka kimseyi tanımıyorum”	155
“Efendim, candan kıymetli birşey olur mu; yalnız, bana dua ediniz de, ben bu pis meslekten kurtulayım!”	158

V. Sürgünlük ve Bağdat hayatı / 159

“Aman beyefendi, bana yardım et! Bu beladan mahvolacağım...”	163
---	-----

Ebu Kemal kazasında eşkiya ile karşılaştık; uzaktan bize “Durunuz!..” diye bağırmağa başladı	167
Vali Galip Paşa, biraderim Mazlum Bey'i çağırarak, “Aman oğlum, bu eşkiyayı tutmak lazım, seni şöyle taltif ederim, böyle taltif ederim” gibi vaatlerde bulundu	172
“Paşa'm, benim oğlum edepsiz, terbiyesiz değildir. Böyle hallerini görmüş olsam onları yaşatmam!..”	175
Müşir Paşa o kadar mert tabiatlı bir kahramandır ki... Senin vaziyetinde olan bir kimseyi, yedi göbek düşmanı olsa bile gene affeder!..	181
Koca Bağdad'ın Abacılar'a kadar yalnız dört tane ilk mektebi vardı	185
Meğer, bu sular Bağdat'tan Hindistan'a gidecekmış. Orada, bu sular Zenzem gibi içilirmiş!..	187
Mithat Paşa cahil halktan çok beddua almış ise de, sonra...	189
Bağdat'ta bir kahveye bir garip kimse girince, her taraftan kahveciye “Ver, ver!..” emirleri başlar ve bir şamata kopar	193
Birkaç türlü anılan hortlak, Rumeli'de cahil halk arasında yayılmıştı	197
Bağdat'ın bozuk Arapçası	201
Bağdat'ın iklimi ve binaların tarz-ı mimarisi	202
Irak kıtası, adeta kuş uçmaz, kervan geçmez bir memleket haline gelmiş!	205
Musul'un gazları	208
Kanallar, sulama ve med-cezir	209
Sıtma.	210
Araplar Osmanlı hükümetinden niçin korkmuyorlardı?!	211
İnci padişahının önünde yapılan bir gece şenliği	212
“Paşa'm, bana ‘Korkar mısınız?’ diye sormayınız, ‘Harpten kaçar mısınız?’ diye sorunuz. Ölümünden korkmayan kimse yoktur, fakat ölümünden kaçmak alçaklıktır”	213

“Arabistan'da hiç güpegündüz, sıcakta rakı içilir mi”	
Sonra hasta olursunuz, bundan vazgeçiniz...”	218
Sünnilerin mevlüd merasimlerine	
karşı Şiilerin matem ayinleri	222
Bir Şii evinde yapılan Haydar Bey için yapılan ahenk	223
Misafir kabul merasimi	225
“Bir türbedardan anahtar alıp bir diğerine	
vereceğim, bunda ne günah olabilir?”	226
Para, ölüm tehdidi gibi yöntemlerle	
memurlara iş yaptırma hastalığı	227
İnsanın insanlığı, akıl ve mantık yolunda gitmekle olur	
Akl ve mantığa uymayan hareketlerde bulunan	
kimse insanlıktan uzak kalmış kimsedir	228
Şiilikten Bâbîliğe geçen komşum Mehmet Ali	229
Yüksek memur ve kumandanların	
dini duyarsızlıkla suçlanmaları	232
Recep Paşa'nın eski usulleri	234
Recep Paşa'nın Rifat Bey'den özür dilemesi	236
“Allah sonunu hayretsin, bu hayır alametine benzemiyor!..”	236

VI. Musul-Kerkük günleri

Kırk sene evvelki Türkiye'den notlar / 239

Musul ve Hamam-ı Alîl	239
Musullularla Bağdatlıların karşılaştırılması	240
Musul vilayeti hristiyanları	241
Eski Musul'da şeytana tapanlar	242
Eski Kerkük ve köyleri	246
Alevilerde Hz. Ali sevgisi	247
Musul ağzı ve türküleri ve Musulluların dilleri	248
Kerkük türküsü	249
Kerküklülerin bıyıkları ve cesaretleri	249
Sürgünlükten kurtulduğuma sevinemiyorum	250
Abdülhamid devrinde aylıklar nasıl alınırdı”	252

Çeçen Bey'in hediye ettiği at	255
Kerkük yolunda müthiş bir kaza	256
Tutkalla yapılmış akıtmalı at	257
Musul'da gülünç bir inanış: Küçük çocukların ve hatta atların, güzel kokulardan hemen boynu, başı bir tarafına dönermiş; aralarında ölenler bile olurmuş	258
Jandarmaların yolculardan selamete parası almaları	259

VII. Sürgünden kurtuluş ve memlekete dönüş / 261

Diyarbakır yolunda soyguncular ile geçen macera	261
Hırsızlar düşmanı, alaylı mülazım Çerkez İbrahim	263
Siverek'te	267
Bâb ve Halep yolunda	268
Amik ovasından geçerken sıtmaya tutuldum	271
Abdülhamid'in hafiyesi İzmir'de başıma bela kesilmişti	272

VIII. Ek

**Haydar Bey'in kardeşi emekli albay
Tayyar Bağana'nın bir hatırası / 277**

**Osmanlı hükümeti zamanında Lübnan'daki
jandarma isyanında Fransız parmağı / 277**

Emekli albay Tayyar Bağana meraklı bir hatırasını anlatıyor	278
“Türk askerleri neredesiniz?!..”	284
Fransa Suriye'de ne yapmıştır? Arap hükümeti yerine geçen işgal kuvvetlerinin ilk işi	291
Hatay davamızın mesut neticesi üzerine başbakanımız İsmet İnönü'ne gelen telgraf	296

İndeks / 297

**Bir Osmanlı
Zabitanın Hatıraları**

İndeks

- A**
- Abacılar, 185, 186
Abbas (Hz.), 191, 198
“Abbas hakkı için” (Şiilerin büyük yemini), 14, 198
Abdi Efendi (tarih dersi hocası), 66
Abdullah Efendi (binbaşı), 95
Abdurrahman Erton, 32
Abdülezel Paşa, 37
Abdülhamid (Sultan), 8, 14, 15, 48, 50, 99, 121, 137, 142, 144, 146, 156, 166, 179, 181, 182, 187, 206, 208, 211, 217, 232, 234, 236, 237, 250, 252, 266, 272, 274, 276
Abdülkadir civarı/Türbe tarafları (Bağdat'ta bir semt), 221
Abdülkadir Geylânî, 259
acâyib-i seb'a (dünyanın yedi harikası), 26
Acem/İran alimleri, 224
Acem/İran kançılıryası, 174, 175
Acem/İranlı, 174, 175, 224, 226
Acemce/Farsça, 246
acemi evliya (babasının Haydar Bey'e taktığı bir isim), 136, 137, 138, 139, 147
Acemistan, 35
Acemler/İranlılar, 224, 260, 262
Acemleşme/Farslaşma, 190
Âdem (Hz.), 242
Âdem Bey (Manastırlı miralay, Deli), 40
Adil Bey (Edirne adliye müfettişi), 121, 123, 124, 125
Adil Bey (mabeyne mensup, 'yüksek tabaka mümeyyizi'), 146
Afganistan, 35
Ağzı kara (Kerkük'tün köylü Alevilerinin kasabalılara taktıkları lakap, köpek manasına), 247
Ahmet (uşakları), 199, 200
Ahmet Bey (Bağdat belediye reisi, Bağdat'ın asil ailelerinden), 197, 204
Ahmet Feridun Bağana (oğlu), 10, 11, 32, 133
Ahmet Muhtar Beyhüm (emnü'l-âmm müdürü), 291, 293
Ahmet Paşa (Ağribozlu), 93
Ahsâ, 8, 13, 159, 182, 214
Akka, 162
Alasonya, 36, 88
Alasonya muharebesi, 36, 37
Alevi/Aleviler, 14, 246, 247, 248
Alevi Türkler, 248
Ali (Hz.), 13, 14, 247

MENLİKLI HAYDAR BEY

- Ali (kürekçi), 169
 Ali Bey (arkadaşı), 145, 146
 Ali Bey (Çamlıcalı, dahiliye nöbetçi zabiti, mülazım-ı evvel), 47, 147, 152
 Ali Bey (Erzincanlı, Bağanoglu, alay-beyi), 5, 12, 25
 Ali Bey (mülazım-ı evvel), 148, 149
 Ali Efendi (Çerkez, mülazım), 162, 163
 Ali Efendi (sağlık dersi muallimi, doktor), 186
 Ali Hamamı, 247
 Ali Muhsin Paşa (Halep fevkalade kumandanı, Cemil Paşa'nın damadı), 271, 272
 Ali Paşa (Ağribozlu Ahmet Paşazade, redif kumandanı), 93
 Ali Paşa (serasker Ali Saip Paşa'nın seryaveri), 62
 Ali Rıza Bey (ağabeyi, serasker yaveri), 6, 155
 Ali Rıza Paşa (meşhur hiciv şairi Kazım Paşa'nın oğlu, Bağdat nizamiye livâsından), 196
 Ali Rıza Paşa (stivari livası, erkan-ı harp Neşet Bey'in babası), 108
 Ali Saip Paşa (serasker), 62, 69, 70
 Ali (Hz.) sevgisi, 14, 247
 Ali Seydi Bey (muallim, arkadaşı, Siverekli Hacı Aziz Paşazade), 183, 186, 237
 Allenbi (mareşal), 287
 Alman konsolosluğu, 233
 Almanya, 163
 Altıncı Ordu, 187, 232, 246
 Amerika bahriyelileri, 163
 Amerika bandırası, 163
 Amerika bayrağı, 164
 Amerikalılar, 164
 Amik ovası, 10, 15, 271
 Anadolu, 5, 25, 171, 192, 246
 Anadolu Türkleri, 246
 Anastasya (Tanço Çorbacı'nın kızı, Venüs lakaplı), 130
 Anber-bû (güzel rayihalı pirinç), 193
 Âne (kaza), 170
 Ankara, 211, 296
 Antakya, 117, 119, 120, 295
 Arabistan, 196, 218, 220, 222, 226
 Arap/Araplar, 5, 9, 14, 15, 123, 171, 210, 211, 212, 213, 216, 217, 227, 235, 239, 242, 255, 256, 258, 260, 262, 263, 281, 285, 286, 287, 288, 290, 291, 292, 293, 295
 Arap bayrağı, 286, 287, 288
 Arap hükümeti, 15, 285, 286, 290, 291, 292, 293
 Arap milleti, 291
 Arap sancağı, 286
 Arap yarımadası, 5
 Arapça, 14, 16, 60, 146, 194, 201, 202, 206, 221, 246, 257
 Arif (Çorumlu bir hademe), 70
 Arnavut/Arnavutlar, 10, 13, 57, 58, 91, 106, 114, 160, 161, 172, 240, 294
 Arnavut Süleyman (Arap hükümeti jandarma kumandanı, mitralyöz bölüğü kumandanı), 293, 294
 Arnavutluk, 10, 144
 Aşıkyan Efendi (patrik), 147
 Asım Bey (ceza reisi, Hopalı), 227
 Asım Bey (Musul fevkalade kumandanı Kara Ömer'in oğlu), 245
 Asım Bey (sınıflarının ikincisi), 77
 Asım Bey (Vodinel), 133
 askerî idadi, 7, 73
 askerî tıbbiye, 63
 Ataullah Paşa (vali, kazaskerlikten mülkiyeye geçen, şeyhülislâm Cemalettin Efendi'nin dayısı ve hafiyeye), 181
 Ayşe Erton Bağana (Haydar Bey'in hanımı), 10, 32, 83, 122
 Ayşe Hanım (Mısır prenseslerinden), 47
 Azerbaycan, 226
 Aziz (Sultan), 44, 49, 249
 Aziz Bey (Bağdat merkez kumandanı, miralay), 8, 182

B

- Bâb, 10, 15, 268, 269
 Baba Hasan (külhanbeyi), 227
 Baba Şükrü (sınıf arkadaşı), 274, 275
 Babanzade ailesi, 187
 Bâbi mezhebi/Bâbîlik, 229, 230, 231, 232
 Bâbiler, 14, 230, 232
 Babıali, 87, 279, 284
 Bağanoğulları, 5, 12, 25
 Bağdat, 5, 8, 9, 11, 13, 14, 89, 124, 159, 160, 165, 167, 168, 169, 170, 171, 180, 182, 185, 186, 187, 188, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 211, 212, 215, 217, 218, 219, 222, 223, 224, 226, 228, 230, 232, 234, 237, 238, 239, 240, 246, 258, 259, 266, 276
 Bağdat Arapçası, 201
 Bağdat çölü, 228
 Bağdat mülkiye idadisi, 8, 13
 Bağdat Türkçesi, 202
 Bağdatlılar, 14, 82, 183, 193, 196, 197, 198, 202, 227, 229, 240, 241
 Baha Bey (Köse, maliye müfettişi, muhasebe mümeyyizi), 252
 Bahai tarikatı, 223
 Bahattin Erton (yüksek dekoratör), 32
 Bahreyn adaları, 212
 Balkan Harpleri, 65
 Balkanlar, 12, 85, 107, 109
 Barakova köprüsü, 52
 Barotin, 125, 128
 Basol oteli (Beyrut), 281
 Basra, 9, 124, 157, 166, 190, 192, 195, 207, 208, 209, 210, 213, 215, 216, 217, 235, 246, 276
 Basra körfezi, 207, 213
 Batak ihtilali/ışyanı, 38, 127
 Bay Ali bkz. Ali Bey (Bağanoğlu)
 Bekir Bey (Serezli, nüfusçunun oğlu), 7, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62
 Bekir Efendi (Manastır nafia kondüktörü), 269
 Belûcistan, 35
 Bektaşî/Bektaşiler, 5, 6, 12, 28, 31, 33, 85, 223, 259
 Bektaşî Rifat Bey (Haydar Bey'in babası), 6, 12 bkz. Rifat Bey
 Benî Yunus, 239
 Benî Yusuf, 255
 Berat, 10
 Berlin, 65, 124
 Berzençe, 101
 Beşiktaş, 108
 Besim Bey (arkadaşı, jandarma genel kumandanlığı yaveri, mülazım), 279, 280
 Besim Ömer Paşa, 8, 139
 Beşinci Ordu, 7, 8, 85, 133, 139, 252
 Beyaz kule (Selanik'te), 274
 Beyoğlu, 11
 Beyrut, 279, 280, 281, 283, 285, 286, 289, 290, 291, 293, 294
 Beytüddin (Cebel mutasarrıflığının yazlık merkezi), 279
 Biçe (Razlık'ın köyü), 114
bifor (taş gibi katı sarı topraktan oluşan sivri tepe), 26, 30
 Bintü'l-Gadare (Mesude adlı Arap kadınının lakabı), 221
 Birecik, 170
 I. Dünya Savaşı/Cihan Harbi/Büyük Harp/Harb-i Umumi/Dünya Harbi/Umumi Harp, 15/, 185, 266, 272, 278, 284, 293, 294
 Bitlis, 10, 261
 Bodrum, 162
 Boğaz/İstanbul boğazı, 148
 Boman (Fransız generali), 278, 281
 Buabda (Cebel-i Lübnan mutasarrıflığının kışlık merkezi), 279, 280
 Bulgar/Bulgarlar, 5, 6, 7, 12, 13, 30, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 52, 85, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 109, 112, 114, 119, 121, 123, 124, 125, 127, 128, 129
 Bulgar çete ve komiteleri, 7, 13, 37, 101, 103, 112, 176

MENLİKLİ HAYDAR BEY

- Bulgar köylüleri, 13, 104
 Bulgarca, 100, 102, 104, 126
 Büyük Han (Çakmakçılar'da), 49
 C
 Cafer (okuldaki edepsizlerden), 72
 Cafer Lala, 57, 58, 59
 Cafer Tayyar Bağana (ağabeyi, emekli albay), 6, 10, 15, 49, 50, 52, 53, 80, 138, 139, 277, 278, 280, 283, 287, 290, 293, 296
 Can Bey Friç (emnü'l-âmm müdür muavini), 291
 Câsimü's-Sâni, 9, 212, 213, 215, 217
 Cebe (nahiye), 170
 Cebel-i Dürüz, 295
 Cebel-i Lübnan, 278, 279, 280, 281, 283, 284, 291, 294
 Cebel-i Lübnan jandarması isyan, 15, 277, 278
 Celal Bey/Paşa (Alasonya muharebesinde şehit), 37, 38
 Cemal Paşa (Büyük), 286
 Cemal Paşa (piyade dairesi reisi), 86
 Cemalettin Efendi (şeyhülislâm), 181
 Cemil Efendi (Bağdat eşrafından, Cemilzade), 182
 Cemil Paşa (Mısırlı İbrahim Paşa'nın oğlu veya torunu), 271
 Cemiliye mahallesi (Halep), 271
 Cenevizler, 26
 Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, 65
 Cevat Paşa (liva, Debre mutasarrıfı), 156
 Cevniye/Cünye (kaza merkezi, 282, 284
 Cezayir, 295
 Ceziretü'l-Arap, 207
coz (kirece benzer, çimentodan daha kuvvetli bir madde), 186
 Cudi Bey/Paşa (Osman Paşa'nın bira-deri), 268
 Cuma-i Bâlâ, 52, 55, 110, 111, 112
 Ç
 Çakir (hünkar yaverlerinden Rüştü Bey /Paşa'nın kölesi), 64, 67, 68, 69
 Çakmakçılar, 49
 Çanakkale, 45
 Çandaralı, 162
 Çelebi (Bağdat'ta eşrafa verilen isim), 182
 Çelebizadeler, 183
 Çengelköyü, 147
 Çerçova (Demirhisar'a tâbi köy), 112
 Çerkes/Çerkesler, 44, 45, 47, 63, 75
 Çerkes Hasan meselesi, 45
 Çerkes muhacirler, 44
 Çiçen/Çeçen Bey, 255
 Çiçenler/Çeçenler, 255
 Çifticik (bir mevki), 43
 Cizre, 261
 Çorum, 70
 Çukurova, 255
 D
dağ kanunu, 107, 109
 Dağıstanlılar, 255
 Debre, 172
 Dekkan yaylası, 187
Delâ'il-i Şerif, 93, 115
 Deli dere, 28, 29
 Demirhisar, 34, 43, 106
 Derviş Bey (amcası), 59, 60
 Derviş Paşa, 70, 110
 Derviş Vrioni, 10, 32
 Devlen, 120, 121
 Deylem (kaza), 196
 Deyrizor, 168
 Dicle, 170, 191, 192, 207, 209, 210, 212, 228, 239
 Dip (kürekçi), 169, 169
 Diyale nehri, 206, 210
 Diyarbakır/Diyarbakir, 10, 14, 15, 207, 246, 259, 260, 261, 262, 263
 93 Harbi/Seferi, 6, 41
 Doktor Nazım, 13, 172
 Dolecik, 8, 139
 Dospat, 126, 127, 128
 Dospatlılar, 127
 dönekler, 64
 dönmeler, 13, 172, 177
 Dübb-i Asgar (Küçükay), 203

BİR OSMANLI ZABİTİNİN HATIRALARI

- Dübb-i Ekber (Büyükayı), 203
 Dürzi beyleri, 288
 Dürziler, 281, 288, 294
- E**
- Ebu Kemal (kaza), 13, 167, 169, 170
 Edip Efendi (alayda mektepli bir zabit), 99
 Edirne, 52, 121
 Edirneliler, 241
 ehl-i bid'at, 228
 ehl-i dil, 28
 Ekşisu, 89
 el-Cezire boğazı, 260
 Eleşkirt, 170
 Emin Efendi (Payaslı, mülazım), 99, 161, 170
 Emir Abdülkadir (Cezayirli), 284
 Emir Sait Bey (Cezayirli Emir Abdülkadir evladından), 284
 emperyalist hükümet/devlet, 295
 Enis Paşa (Halep valisi), 268
 Ermeni/Ermeniler, 62, 147
 Erzincan, 5, 12, 25
 Erzurum, 77, 170, 241, 265
 Erzurumlular, 241
 Esad Efendi (İstanbul dersiamlarından, alim, şair, müderris), 39, 200, 201
 Esat Bey/Paşa (tabya muallimi), 78
 Ethem Paşa (Üsküp kumandan ve valisi, Alasonya kahramanı), 88
 Ethem Vrioni Erton, 32
 Eyüb Bey, 255
 Eyüp Sultan, 137
 Eyüp Sultan iskelesi, 137
- F**
- Faik Paşa (Üsküp-Manastır valisi), 7, 87, 88, 89, 110, 133, 134
 Farsça, 224
 Fas, 295
 Fatih, 16, 286
 Fav, 170
 Fazlı Paşa (Manastır ordu müşiri), 85, 86, 87, 88
 Felluce, 170, 171
- 'Ferd-i acib' (babasının Haydar Bey'in kardeşine taktığı bir isim), 136
 Feriköy kabristanı, 10, 11
 Fethi Erton, 32
 Fevzi Paşa (erkan-ı harp müşiri), 119
 Fırat, 13, 169, 170, 171, 192, 207
 Fier (şehir), 10
 Filibe, 6, 12, 38, 52, 100
 Filibe ihtilali, 6, 12, 38
 Filibeli Pomaklar, 101
 Filibeliler, 38
 Filistin, 284
 Fonya (kaza), 121, 126
 Fosfor (çabuk kızmaktan kinaye, Recep Paşa'nın Haydar Bey'e taktığı isimlerden), 218
 Fransa, 163
 Fransız/Fransızlar, 12, 15, 169, 277, 278, 279, 281, 282, 283, 284, 285, 287, 288, 289, 291, 292, 293, 294
 Fransız jandarması, 281
 Fransız konsolosluğu (Beyrut), 279, 282, 283
 Fransız mektepleri, 282
 Fransızca, 125, 164, 186, 282
 Frenk Bektaşileri, 12, 30
 Fuat Bey (Cebel-i Lübnan jandarma alayı kumandan vekili, binbaşı), 280
 Fuat Efendi (jurnalci), 143
 Fuat Paşa (Deli), 156
- G**
- Galip Bey (Halep topçu kaymakamı), 269
 Galip Bey (mülkiye kaymakamı), 143
 Galip Paşa (Selanik valisi), 172, 173
 Gazi Osman Paşa, 80, 137, 138
 Gaziantep hastanesi, 11
 Gega (Arnavutların ayrıldığı iki gruptan biri), 57
 Genç Osman (İzmir merkez kumandanı), 272, 273, 274, 275
 Geylânî tarikatı, 187
 gır (zift), 239
 Girit, 48, 67, 68, 161

- Gornıçe (Razlık'ın köyü), 104, 105, 114
 Gövezne hamı, 57
 Gradşınçe köyü, 38
 Gülhane Mektebi, 65
 Güneydoğu Anadolu, 239
- H**
- Habip Bey (dahiliye kaymakamı, Çerkes, Sofu Habip), 75, 76, 77
 Hacer Erton, 32
 Hacı Ata Vriori Erton, 32
 Hacı Aziz Paşa (Siverekli), 183
 Hacı Hamid Efendi (Doktor Nazım'ın babası), 13, 172, 175
 Hacı Hayri Paşa (Üçüncü Ordu müşiri), 10, 267, 276
 Hacı Mustafa Efendi (Menlik kaymakamı), 41, 42
 Hacı Sadık Bey (Serez beylerinden), 41
 Hacı Sadık Efendi (eniştesi), 46
 Hacı Tahir Bey (Serez beylerinden), 41
 Hadi (İngilizlerin Bağdat'ta ikamete mecbur ettikleri Hint racası), 223
 Hakkı Paşa (Serez mevki kumandanı, mirliva), 93, 108, 109
 Hakkı Paşa (Tophane ressamlığı ile meşhur), 269
 Halep, 10, 167, 168, 222, 246, 266, 268, 269, 270, 271, 272, 278
 Halepliler, 194
halhal (küçük çıngrak), 197
 Halil Ağa (Yanık köy'ün en büyük ağası), 127, 128
 Halil Ağa, 52
 Halil Hoca (Bursalı), 144
 Halil Rifat Paşa (eski sadrazam), 109
 Halil Şerif (Nişancı kolağası), 161
 Hama, 290, 295
 Hamam-ı Alı, 14, 239, 247
 Hamam-ı Alil, 239, 241, 247
 Hamdi Bey (dönmelerin başı), 177
 Hamdi Bey (Serez mutasarrıfı, eski sadrazam Halil Rifat Paşa'nın yeğeni), 109, 110
 Hamidiye alayları, 208, 239, 240
 Harbiye Mektebi, 8, 13, 50, 135, 142, 143, 144, 255, 278, 286
 Harbiye Nezareti, 278
 Harput, 246
 Harun Reşit (Abbasi halfesi), 207
 Hasan (nazır), 67
 Hasan Bey (Selanik Bektaşî şeyhi Hasan Kenzî Baba'nın damadı), 60
 Hasan Hayri Paşa (Yozgatlı), 172
 Hasan Hüseyin Uçma, 16
 Hasan İzzet Paşa (Cemil Paşa'nın oğlu), 271
 Hasan Karanfil Efendi (iaşe müdürü), 291
 Hasan Kenzî Baba (Selanik Bektaşî şeyhi), 60
 Hasan Paşa (Beşiktaş muhafızı), 108
 Hâşimî devleti/hükümet-i Hâşimiye, 284, 285, 290
 Hatay, 291, 295, 296
 Hatay Türkleri, 295
 Hatice Erton, 32
 Hâtem-i Tâyi, 241
 Havva (Hz.), 242
 Haydar (muavin kolağası Baba Haydar), 81
 Haydar Bey (Bağana), 5, 6, 9, 10, 11, 15, 16, 32, 46, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 64, 72, 73, 82, 83, 95, 118, 119, 121, 122, 133, 139, 141, 147, 149, 151, 152, 153, 154, 155, 180, 184, 206, 214, 215, 216, 217, 221, 223, 236, 237, 240, 252, 253, 254, 255, 266, 269, 275, 277, 296
 Haydar-ı Kerrâr, 89
 Haydarabat, 187
 Hayri Paşa, 275
 Hayriye Hanım (Tayyar Bağana'nın eşi), 290, 293
 Hayriye Hanım (Veliyyüddin Paşa'nın kızı, sıhhiye başkatibi Sait Bey'in haremî), 47
 Hâzım Bey (Tepeyran, Musul valisi), 266

- Hazret-i Ali'nin kedisi (çakal), 13
 Hazret-i Ali'nin kuşları (angut/kaz), 13
 Hazret-i Hüseyin'in kuşları (*angut* denilen sarı tüylü kazlar), 171
 Hikmet (kumandanı Nisfet Beyin oğlu, mülazım), 7, 133
 Hikmet (Veliyyüddin Paşa'nın oğlu), 47, 50
 Hilmi Paşa (prens), 60
 Himalaya, 162
 Hindiler/Hintliler, 14, 188, 189, 190, 222
 Hindistan, 14, 187, 188
Hindîye (en iyi ve nefis pirinç), 193
 Hint, 35
 Hiram (Mason peygamberlerinden), 294
 Hınçak çetesi, 150
 Hınçak Komitesi, 147
hop (büyük küp), 192
 Horasan, 223, 226
 Horpışne, 7, 134
 hristiyanlar, 6, 9, 12, 39, 100, 101, 114, 130, 182, 183, 185, 195, 198, 232, 241, 242
 Hristiyanlık âlemi, 25
 Hüseyin (Hz.) türbesi, 229, 231
 Hüseyin Daim, 157, 166
 Hüseyin Fevzi Paşa (müşir), 118, 128
 Hüseyin Mazlum Bey (ağabeyi, İstanbul şehremini muavini, müstantık), 6, 13, 172, 173, 174, 175, 177, 178
 Hüseyin-i Kerbela, 222
 Hüsnü (dahiliye kolağası), 71
I-İ
 Irak, 14, 35, 149, 162, 171, 180, 186, 189, 190, 195, 201, 203, 205, 207, 208, 211, 222, 228, 242, 258, 259, 263, 266
ırku'n-nisâ (siyatik), 77
 Iskrapar, 58
 İstrogalı Milan çetesi, 112
 Istroma Karasu, 198
 İbrahim Bey (alaylı mülazım, Çerkez/Çeçen, Çopur), 15, 263, 264, 265, 266
 İbrahim Efendi (dahiliye zabiti), 68
 İbrahim Hakkı Paşa (sadrızam), 205
 İbrahim Paşa (Hamidiye alayı kumandanlarından), 208
 İbrahim pehlivan (arabacı), 268, 270
 İbrahim Temo, 7, 8, 12, 13, 67, 71, 142
 İmam Musa Kazım semti, 191, 222
 İmam Musa Kazım türbesi, 229
 İmam Rıza (Horasan'da), 223
 İmam-ı A'zam camii, 184
 İmam-ı A'zam semti, 222
 İnci padişahı (Câsimü's-Sâni), 212
 İngiliz/İngilizler, 8, 13, 14, 58, 59, 60, 163, 165, 166, 170, 180, 189, 190, 211, 212, 213, 223, 281, 285, 287, 294
 İngiliz konsolosluğu, 165, 166, 180, 189
 İngiliz mektepleri, 282
 İngilizce, 164, 213, 282
 İngiltere, 163, 212, 281
 İran, 174, 207, 210, 249
 İran konsolosluğu (Selanik), 13, 174
 İranlılar, 203
 İsa Gıyasettin Efendi (Bağdat maarif müdürü, eşraftan Cemilzade Cemil Efendi'nin oğlu), 182, 183
 İshak Efendi (hususî yaverlerden), 79
 İskele Kıraathanesi (Çengelköyünde), 147
 İskenderun, 8, 10, 13, 166, 171, 180, 271, 272, 277, 295
 İskenderun meselesi, 277
 İslâm âlemi, 35
 İslâmiyet, 233
 İslimiye, 52
 İsmail (ev sahibinin oğlu), 115, 116, 117
 İsmail Bey (Serez beylerinden), 41
 İsmail Hakkı Bey (Beyrut valisi), 285
 İsmail Küçükklınç, 16
 İsmet İnönü, 296

- İsmet Uçma, 16
İspanyol takımı, 163
İstanbul, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 32, 39, 47, 52, 55, 56, 61, 69, 85, 87, 115, 135, 136, 137, 138, 139, 142, 161, 166, 167, 185, 190, 192, 193, 269, 278, 284, 285
İstanbul BB Şehir Tiyatroları, 32
İstanbullular, 258
İstarçiste, 30
İşaret Yayınları, 16
İtalya, 237
İtalyan vapuru, 60
İtalyanlar, 278
İttihad-ı İnkılab-ı Osmani Cemiyeti (İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne dönüşen), 65
İttihat ve Terakki Cemiyeti/Komitesi, 7, 8, 12, 13, 65, 142, 284, 293
İzmir, 8, 10, 13, 15, 162, 163, 164, 165, 166, 180, 192, 270, 272, 273, 274, 276, 278
İzzet Aksalur (Milli Güvenlik Kurulu genel sekreteri, Genelkurmay ikinci başkanı, büyükelçi, orgeneral), 5, 10, 11, 32
- J**
- Jön Türk Cemiyeti, 7, 77
Jön Türkler, 148
jurnalcılık, 140, 148, 149
- K**
- Kâbe, 290
kabotaj (gemi işletme hakkı), 272
Kâdirî müritleri, 190
Kâdirîler, 222
Kadıköyü, 158
Kafkasya, 241
Kalkandelen, 90
Kâmûsu'l-A'lâm, 40
Kanuni Sultan Süleyman, 246
Kara Koncolos/*hortlak*, 199
Kara Ömer (Musul fevkalade kumandanı, erkan-ı harp feriki), 245
Kara Su (Erzurum vilayeti dahilinde), 170
Karadağ revolveri, 249
Karaferye, 10, 32
Karakaçan (Bulgarlara verilen isim), 12
Karasu, 6, 12, 38, 41, 43, 44
Karasu köprüsü, 6
Kars, 170
Karun (nehir, İran'da), 210
Kastamonu, 196
Katar, 212, 213
Katolik, 242
Kazım (Elbasanlı, yol arkadaşı), 259
Kazım Paşa (İşkodra vali-kumandanı, Hicaz şimendiferine me'mur, Adalı), 169
Kazım Paşa (Manastırlı, erkan-ı harp livası), 29, 31
Kazım Paşa (meşhur hiciv şairi), 196
Kâzımiye, 226
Kelb-i Abbas (Abbas'ın köpeği), 247
Kelb-i Haydar (Hz. Ali'nin köpeği), 247
Keldânîler, 205, 242
Kemal Bey (dini kuru Rıza Paşazade, Erzurumlu), 251, 252, 265, 266
Kemal Efendi (Edirneli binbaşı, hâ-nende), 135
Kerbela, 190, 222, 226, 231
Kerbelahlılar, 198
Kerim Sebati (Gürgün), 7, 12, 65, 66
Kerkük, 5, 10, 11, 14, 193, 194, 246, 247, 248, 249, 250, 256, 257
Kerkük Köprübaşı, 250
Kerkük mutasarrıflığı, 246
Kerkük şivesi, 194
Kerkük türküsü, 249
Kerküklülüler, 14, 246, 249
Kırmanşah, 223, 224
Kişmir yaylası, 189
Kıptîler (Çingeneler), 114
Kırım, 6
Kıtmir (Genç Türklerin öncüsü, Recep Paşa'nın Haydar Bey'e taktığı isimlerden), 218
kobbe (bulgur köftesi), 194
kodes (münferit loca), 72

- koltuk ve masa kanunu*, 107, 109
Kopoy (herkesin ne ayarda olduğunu kolayca anlama, Recep Paşa'nın Haydar Bey'e taktığı bir isim), 218
koriça (güzel kız), 29
korita (şaraphane), 28
 Korşona, 115
 Korşova (Demirhisar'a tâbi köy), 112
 Kosti (Rum eşkıya), 175
 Kosti (uşakları), 199, 200
 Kosti Çorbacı (Bulgar çetelerinin baş yatakçısı), 104
 Koyuncu Salih (Selanik'te kahveci), 173
 Kresne, 6, 36, 41
 Küçük Hamdi (binbaşı, kaptan), 161
 Kuleli askerî idadisi, 7, 8, 12, 13, 63, 65, 139, 143, 155
 Kuleli tıbbiye İdadisi, 8, 65, 139
 Kumkapı Ermeni Patrikhanesi Kilisesi, 147
 Kumkapı ihtilali, 147
 Kurne (kaza), 170, 213
 Kürsî (Eridanus takım yıldızında yer alan bir yıldız), 203
 Kurt deresi, 91
 Kürt/Kürtler, 100, 257, 258, 263
 Kürtçe, 194, 246
Kurun gazetesi, 11, 15, 56, 277, 295
 Kuşdili, 8, 139, 158
 Kütü'l-Amâre harbi, 215
 Kuveyt hakimliği, 214
 Kuzguncuk, 6
- L**
- Lâmiha Bağana (yeğeni), 296
 Leskovik çetesi, 107
lettre morte (yerini bulamamış/ölü mektup), 284
 Leyla Hanım (meşhur şairlerden), 226
 Lokanta caddesi (Manastır), 90, 91
 Lübnan, 15, 277, 295
- M**
- Mahkeme-i Kübrâ* (Recep Ferdi Bey'in Abdülhamid aleyhindeki kitabı), 146
 Mahmud Efendi (Abdülkadir Geylani postnişini), 186
 Mahmud Efendi (nakib), 186, 187
 Mahmut Efendi (askerî idadide başçavuş, Bosnalı, Boşnak), 73, 74, 75, 76, 77
 Mahmut Paşa (askerî idadide dahiliye müdürü, Horoz), 73
 Mahmut Şevket Paşa, 278, 279, 284
mahreç sınıfı, 7, 63
 Makam-ı Ali, 229
 Makedonya, 5, 7, 12, 25, 41, 85, 102, 113, 114, 205
 Makyavelizm, 295
 Malş, 34
 Manastır, 7, 37, 85, 86, 87, 89, 90, 107, 117, 133, 134, 135, 137, 156, 176, 252, 269
 Manastır Bulgar komite çetesi, 176
 Manastır çetesi, 107, 117
 Manastır Mekteb-i Harbiye-i Şahanesi, 89
 Manastır Mülkiye İdadisi, 7, 134
 Mardin, 207, 249
 Marko Paşa (Tıbbiye Mektebi nazırı, meşhur), 62, 63
 Martin, 264
 Maruni, 281
 Masonluk, 294
 matem ayini (Şiilerin), 14, 222, 223
 Mazlum Bey (Fazlı Paşa'nın oğlu, hünkar yaveri, miralay), 87
 Mazlumabat, 187
 Mebusan Meclisi, 211
 Mehmet (İngilizlerin Bağdat'ta ikamete mecbur ettikleri Hint racası), 223
 Mehmet Ağa (Berzençeli), 101
 Mehmet Ağa, 56
 Mehmet Ali (komşusu, Bahai tarikatından/Bâbi), 222, 223, 229, 230
 Mehmet Ali (Menlikli şerir), 173
 Mehmet Ali (Tayyar Bağana'nın oğlu), 293

- Mehmet Bey (Halep merkez kumandanı, Çerkez denilen, Abaza, binbaşı), 272
- Mehmet Efendi (Siverekli tüccar), 269
- Mehmet (Muhammed) Fahuri Efendi (müessesât-ı hayriye müdürü), 291
- Mehmet Fazıl Paşa (Kütü'l-Amâre harbinde şehit, Dağıstanlı), 215, 216, 235
- Mehmet Firuzan Bağana (oğlu, dahiye uzmanı), 10, 11
- Mehmet Paşa (Manastır jandarma kumandanı Kalkandelenli), 90
- Mehmet Rıza Paşa (Nevrekop alay kumandanı, serasker), 93
- Mehmet Rüyan Soydan, 16
- Mehomiye (Razlık kazasının merkezi), 113
- Mehveş Bağana (kızı, Aksalur), 10, 32
- Mekteb-i Harbiye, 13, 142, 144, 153
- Menlik, 5, 6, 11, 14, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 34, 35, 36, 38, 40, 41, 43, 45, 58, 59, 100, 101, 105, 106, 112, 113, 115, 126, 198, 255
- Menlikliler, 11, 36
- 'Merd-i garîb' (babasının Haydar Bey'e taktığı bir isim), 136
- Mestanlı (kaza), 121
- Mesude (bir Arap kadını), 221
- mevlüd merasimi (Sünnilerin), 14, 222, 223, 230
- Meydan mahallesi (Şam'ın en kalabalık müslüman semti), 295
- Mısır, 10, 59, 60, 204, 258
- Midhat Paşa, 9, 14, 45, 186, 189, 190, 191, 192, 207, 208, 214
- Mihriye Erton Karamızrak, 32
- Milli Güvenlik Kurulu, 5, 10
- Mizancı Murad Bey, 144, 204
- Molla Bey (Hacı Hamit Efendi'ye takılan lakap), 172
- Mora isyanı, 10
- Moskof, 41, 113
- muhacirler, 41, 42, 43, 44
- Muhammed (Hz.), 223, 243
- Muhsin Paşa (erkan-ı harp reisi, Trabzonlu, ferik, Yüzon Tabur kumandanı, Receb Paşa'nın kurmay başkanı), 215, 216
- mujik* (aşağı tabaka), 164
- Murad (Sultan), 172
- murassa Osmanî, 238
- Musevi Alyans Mektebi (Serez), 7, 62
- Museviler/yahudiler, 9, 182, 183, 185, 193, 198
- Mustafa Bey (amcası, âyan), 29
- Mustafa Efendi (sınıf arkadaşı, Erzurumlu), 76, 77
- Mustafa Naili Paşa ('Giritli' diye şöret bulan, Polonya'nın Poyan köyünden), 49
- Mustafa Paşa (Merzifonlu, redif livası), 236
- Mustafa Paşa (Serez mutasarrıfı, Yan-ya eşrafından), 37
- Musto Mustafa Paşa (Hamidiye alayı kumandanlarından), 208, 259, 261
- Musul, 5, 10, 11, 14, 190, 192, 201, 208, 230, 238, 239, 240, 241, 242, 244, 245, 246, 247, 248, 250, 251, 253, 254, 255, 257, 258, 259, 260, 264, 265, 266, 269, 273
- Musul ağzı ve türküleri, 14, 248
- Musul hristiyanları, 14, 241, 242
- Musul Türkleri, 246, 247
- Musullular, 14, 194, 239, 240, 241, 248, 249
- Münevver Ayaşlı, 5, 6, 10, 15, 50, 277, 283, 293
- Münir Nurettin Selçuk, 32
- Müntefik (sancak), 190, 211
- Mürüvvet vapuru, 161, 162
- müslüman Bektaşileri, 12, 29, 30
- müstemleke/sömürge, 295

N

- Naci el-Asîl (akait mualliminin oğlu, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Bağdat savaş kabinesinde nazır), 185

- Nadide Hanım (amcazadesi, Derviş Bey'in kızı), 59
 Nafia, 272
 Nail Bey (adliye mensuplarından müstantik), 176
 Nail Bey (muallim, arkadaşı), 186
 Namık Kemal, 7, 45, 77, 172, 173
 Napolyon Bonapart, 10
 Nas(i)reddin Kaçar, 230
Nâsıruddin Şah ve Bâbiler (Süleyman Nazif'in kitabı), 230
 Nastûriler, 242
 Nazım Paşa (Zaptiye nazırı), 147, 152, 153, 154
 Necef, 226, 251
 Nehreyn (iki nehir, Dicle ile Fırat), 204, 207
 Nesim Mutr Efendi (iaşe müdürü), 291
 Neşet Bey (süvari livası, erkan-ı harp, Ali Rıza Paşa'nın oğlu), 108
 Nevrekop, 6, 12, 29, 30, 38, 39, 40, 93, 100, 101, 106, 108, 110, 113, 114, 120, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133
 Nevrekoplular, 132
 Neydof, 148
 Ninova harabeleri, 239
 Nişantaşı, 145
Nizâmî (okulda Haydar Bey'e takılan isim), 7, 63
 Nısfet Bey (Nevrekop'ta kumandanı, serasker Mehmet Rıza Paşa'nın oğlu, Şükrü Paşa'nın kayınbabası), 7, 115, 119, 120, 121, 129, 130, 133
 Numan Çelebi (Bağdat eşrafından ve yakın dostlarından, ticaret mahkemesi azası), 205, 206
 Nuri Efendi (polis komiseri), 161, 167, 180
 Nusret Paşa (Bağdat'ta ikamete me'mur, müşir, Çerkes, Deli Nusret), 228, 232, 233, 234
- O-Ö**
- Odrap, 172
- Ohannes Kuyumcıyan (Cebel mutasarrıfı), 279
 Ortaköy, 70
 Osman (Sultan), 249
 Osman Bey (Musul emlâk-ı seniyye reisi, miralay), 269
 Osman Efendi (dahiliye zabiti, birinci mülazım, Arapkirli), 76, 77
 Osman Paşa (serasker), 137
 Osman Paşa hanı (Siverek'te), 267
 Osman Saib Bey (akaid ve Mecellekanunlar muallimi, Bağdat ticaret reisi), 186
 Osmanlı, 5, 13, 14, 15, 170, 171, 207, 211, 212, 213, 214, 240, 272, 276, 277, 294
 Otlukköy ihtilali, 38, 127
 Öjeni (Fransız kraliçesi), 12, 48, 49, 51
 Ömer (Hz.), 210
 Ömer Dauk Bey, (Beyrut belediye reisi), 285, 287, 291
 Ömer Vrioni Paşa (I.), 10, 32
- P**
- Pakorit (Razlık'ın köyü), 114
 Pansko (Razlık'ın köyü), 114
 Paris, 12, 49
 Partal İbrahim (Selanikte hovardalı-ğıyla meşhur şerir), 173
 Patriçe, 34
 Pirmedeli, 58
 Piyepap (Fransız miralay, kolonel), 288
 Plıçe (Menlik'in köyü), 198
 Polonya, 46, 163
 Pomak/Pomaklar, 44, 100, 101, 103, 114
 Pomak muhacirler, 44
 Potuk deresi, 26
 Poyan (Polonya'da bir köy), 46
 Pötürge, 170
 Prim (köy), 100, 101, 103, 104, 109
 Protestan, 93
- R**
- Radomir (demirciliğiyle meşhur), 52
 Râkım Efendi (Ankara mebusu), 211

- Rauf Bey (Veliyyüddin Paşa'nın oğlu, mutasarrıf), 47
- Rauf Paşa (müşir), 156
- Razlık, 7, 12, 34, 85, 92, 93, 97, 100, 112, 113, 130, 131, 132
- Re'sü'l-Karye (Bağdat'ın en seçkin mahallesi, köybaşı denilen mahal), 190, 229
- Re'süt-Tennûre, 215, 216
- Reşat Bey (Manastır ceza reisi), 90
- Receb Efendi, 143, 144
- Receb Ferdi (Harbiye'de kitâbet-i askeriye muallimi, Gelibolulu), 8, 13, 143, 144, 145, 146, 147, 151, 153, 154, 155, 157, 159, 160
- Receb Paşa (Bağdat valisi, müşir), 8, 13, 14, 171, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 187, 193, 197, 214, 215, 216, 218, 221, 232, 233, 234, 235, 236, 258
- Refet (Veliyyüddin Paşa'nın oğlu), 47, 48
- Remâdiye (kaza), 170
- Resne çetesi, 107
- Resul Efendi (Kürt bozuntusu, Araplık taslayan), 100
- Rişar (Alman konsolosu), 233
- Rito, 170
- Rıdvan Efendi (kuvve-i umumiye müdürü, kolağası), 134
- Rıfat (ağabeyinin hususi uşağı), 135
- Rıfat Bey (Bağana, Haydar Bey'in babası, Menlikli, 5, 11, 13, 14, 30, 31, 33, 34, 37, 39, 41, 58, 59, 118, 127, 179, 236
- Rıfat Bey (müslüman Bektaşisi), 29, 30, 31, 33
- Rıfat Bey (Tıbbiye Mektebi müdürü), 63
- ritil* (iki okka), 195
- Rıza Efendi (livâ mülhakı, yüzbaşı), 246, 247, 248, 257
- Rıza Paşa (dini kuru, Erzurumlu), 251, 265
- Rıza Paşa (liva kumandanı), 234, 236
- Rıza Paşa (serasker), 8, 10, 142, 266, 267
- Robilan (Türkiye jandarma tensikat umum müfettişi İtalyalı general), 278
- Rondi (Nevrekop'un köyü), 112
- Rum/Rumlar, 25, 62, 65, 114, 129, 130, 163, 213, 281
- Rumca, 48
- Rumeli, 5, 12, 25, 32, 77, 92, 97, 99, 171, 197, 198
- Rumeli-i Şarkî (Doğu Rumeli), 121
- rupi* (müthiş bir rüzgar), 43
- Rupi boğazı, 43
- Rus çarlığı, 113
- Rus/Ruslar, 113, 147, 164, 226
- Rusça, 164
- Rusçuk, 35, 183
- Rüştü Bey (yol arkadaşı), 167, 168, 171
- Rüştü Bey/Paşa (hünkar yaveri, liva), 64
- Rüştü Efendi (Şamlı, müstantik), 202
- Rusya, 163
- S**
- Sadettin Efendi (tabur doktoru, kolağası), 129, 130, 131, 132, 133
- Sâhatü'l-Burc, 288, 289, 293
- Sait Bey (sıhhiye başkatibi, Veliyyüddin Paşa'nın damadı), 47
- Sait Paşa (sadrızam), 144, 145
- Sait Paşa (seraskerin oğlu, hünkar yaveri, ferik), 70
- Sakız, 169
- Salca tepeleri, 295
- Salih Ağa, 174
- Salıpazarı, 156
- Salt Araştırma (saltresearch.org), 16, 280, 293
- Sami Bey (muallim, arkadaşı), 186
- Sami Bey (Bağdat maarif müdürü, Rusçuk eşrafından ve muktedir kalem sahiplerinden), 183, 184
- Sami Bey (erkan-ı harp mümeyyiz, Bağdatlı, Ahrezan), 82
- Sami Bey (Karaferyeli, erkan-ı harp), 80

- San'a, 159
 Sandanski, 126, 129
 Sarıkaçan (Uahlara takılan isim), 12
 Sayda, 294
Sedef Kakmalı Ev (roman), 6
 selameteleme parası, 14, 259, 260
 Selanik, 5, 10, 11, 13, 15, 25, 32, 41, 55, 57, 60, 61, 87, 92, 125, 130, 137, 172, 175, 178, 179, 251, 259, 267, 270, 272, 273, 275, 276, 278
 Selçuk Türkçesi, 249
 Selim (ahbabı), 116
 Selim Ali Abdüsselâm (Beyrut mebusu), 293
 Selim Tayyâre Efendi (emnü'l-âmm müdür muavini), 291, 293
 Selimiye kışlası, 55
 Serasker Kapısı, 137
 Serencebeyli Mehmet, 78
 Serez, 7, 37, 38, 40, 41, 44, 46, 49, 55, 60, 86, 87, 93, 99, 102, 103, 104, 105, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 115, 132, 134, 205
 Serezliler, 41, 42, 55, 114
 Serfiçe, 176, 177, 178
 Serkis (Bağdat'ta otelci), 171
 Servet (sınıflarındaki bir külhanbeyi), 67
 Sevim Burak, 6
 Seyfullah Paşa (Dağıstanlı), 120
sıla-i rahim, 135
sınıfı mahsus, 7, 63
 Sırrı Paşa (meşhur şairlerden Leyla Hanım'ın zevci, Bağdat valisi), 226
 Siirt, 10, 261, 262
 Silvan, 261
 Siverek, 10, 15, 267, 268
 Siyam, 295
 Sofya, 35
 Soğuk Yayla faciası, 128
 Sorbonne Üniversitesi, 32
 Sultan Atrâş, 295
 Sur kasabası, 294
 Suriye, 15, 207, 277, 284, 286, 289, 290, 291, 294, 295
 Suriyeliler, 286, 294, 295
 Süleyman (baş-arabacı), 89
 Süleyman Nazif, 230
 Sünniler, 14, 222, 232
Ş
şahur, 13, 168, 171
 Şam, 201, 202, 227, 246, 259, 283, 284, 285, 286, 288, 289, 290, 294, 295
 Şâmi, 203
 Şamil Paşa (harp kumandanı), 9, 215, 216, 217
 Şanghay, 295
 Şark, 35, 198, 281, 289
 Şark vilayetleri, 281
 Şarkî (Doğu Anadolu), 208
 Şarklılar/Doğulular, 193
 Şatt/Şattü'l-Arap, 170, 211
 Şefik Efendi (baş-muhafız, kolağası), 167
 Şefik Efendi (Giritli), 67
 Şefik Paşa, 157, 166
 Şehime Erton Selçuk (Haydar Bey'in kuzeni, M. Nurettin Selçuk'un hanımı, Timur Selçuk'un annesi, İBB Şehir Tiyatroları sanatçısı), 32
 Şekip Bey (tarama muallimi, kaymakam), 81, 82
 Şemsi Bey (mülkiye kaymakamı), 100
 Şerif Bey (dahiliye kolağası, topçu), 65, 66
 Şerife Erton, 32
 Şevket Bey (en küçük kardeşleri), 6
 Şevket Efendi (tahrirat müdürü), 42
 Şeyh Sadi, 81
 şeytana tapanlar/Şeytâniler, 14, 242, 245, 246 bkz. Yezidiler
 Şifahane, 9, 186
 Şii/Şiiler, 14, 195, 198, 222, 223, 224, 229, 230, 232
 Şiilik, 229, 230
 Şimalî (Kuzey) Arnavutluk, 227
 Şirket-i Hayriye, 67
 Şişli, 190
 Şükrü (Odraplı, adliye reisi), 172

- Şükrü Eyyubi (Harbiye Mektebi'nden sınıf arkadaşı, mirliva), 286, 288
 Şükrü Paşa (Mektebi Harbiye ders nazırı, Üsküplü), 70, 72, 80, 93
 Şükrü Paşa (serasker Rıza Paşa'nın küçük oğlu), 266
- T**
- Tahir Paşa, 235, 236
 Taif, 192
 Tañço ailesi, 131
 Tañço Çorbacı, 6, 12, 39, 114, 130, 131
 Tanzimat, 55
 Tarabya, 148
 Tarık Hakan, 16
 Taşboğazı faciası, 128
 Tatar Pazarcığı, 52
 Tavşan Rıza (Hadika-i Hümayun nazırının oğlu), 139
 Tedmür çölü, 207
 Tepedelen, 58
 Tereke Pazarı (Manastır), 90
 Teşvikiye camii, 10, 11, 145
 Tevfik Bey (Frenk Bektaşisi), 30
 Tevfik Bey (Haydar Bey'le beraber mahreçten geçen, Giritli Köse Tefik, bilahare Tıbbiye Harbiyesi'nde muallim), 67
 Tefvik Efendi (Giritli), 68
 Tefvik Paşa (fişenkhane müdürü, erkan-ı harp ferihği, Musul kumandanı), 70, 254
 Tilkefiler, 242
 Tilkili yaylası, 13, 121, 124, 126, 127
 Timur Selçuk, 32
 Tiranlı Fazıl, 80, 81
 Tıbbiye Harbiyesi, 62, 67
 tıbbiye idadisi, 7, 8, 12, 13, 63, 66, 73, 74, 77, 142
 Tıbbiye Mektebi, 61, 62
 Tımraş (nahiye), 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128
 Tımraş taburu, 128
toklu (senelik kuzu), 102
 Tomoriça, 58
- Toska (Arnavutların ayrıldığı iki gruptan biri), 57, 174
toyaga (büyük sopa), 104
 Trablusgarp, 14, 237, 278
 Trablusgarp savaşı, 65
 Trablusgarplılar, 145
 Trablusşam, 283, 290, 291, 294
 Trabzon, 65, 215
 Tunus, 295
 türbelere gömülme âdeti, 14
 Türk/Türkler, 5, 15, 25, 26, 102, 103, 163, 171, 193, 201, 223, 240, 241, 246, 248, 249, 272, 279, 281, 282, 284, 285, 286, 289, 290, 291, 292, 294, 295, 296
 Türk bayrağı, 163
 Türk hükümeti, 286, 289
 Türk mektebi, 282
 Türkçe, 9, 48, 91, 105, 125, 126, 183, 194, 202, 211, 249, 254, 282
 Türkiye, 11, 42, 107, 239, 278
- U-Ü**
- Ulahlar, 5, 12, 35, 36, 41
 Umman Kumpanyası, 212
 Urban/Bedeviler (çöl Arapları), 193, 208, 209, 210, 235, 257, 264
 Urban şeyhleri, 264
 Urfa, 10, 267
 Ustruma Karasuyu, 41
 Uzak Şark, 295
 Üçüncü Ordu, 7, 85, 86, 276
- V**
- Vafyadı (doktor), 91
 Vahid Bey (arkadaşı, süvari, Tophane ressamlığı ile meşhur Hakkı Paşa'nın oğlu), 269, 270
Vakit gazetesi, 11, 238
 Van, 10, 246, 261
 Vangel (voyvoda komiteci, Menlik'in Sogarova boyundan), 13, 99, 100, 101, 105, 106, 110, 111, 112, 113
 Vasil (Ortaköylü, Rum), 65, 66
 Vedi Abut (Cebel jandarma alayına mensup çavuşlardan), 283

BİR OSMANLI ZABİTİNİN HATIRALARI

- Vehbi Bey (Kurne kazasında reji nazırı, Rüştü Bey'in biraderi, Lord), 171, 181, 213
- Vehbi Bey (Menlik kaymakamı), 106
- Veliyyüddin Paşa (Mustafa Naili Paşa'nın oğlu, vüzeradan, Paris sefiri), 7, 12, 46, 47, 48
- Venüs, 114
- Vesile Karakulak Erton, 16, 32
- veşt* (nehirlerin iki tarafına çekilen set), 192
- Vlah/Ulah, 126
- Vrioni ailesi, 10, 16
- Vrioni Paşa, 10
- Y**
- Yafa, 278, 281
- yağır* (zift ve katran), 209
- yahudiler, 195
- Yakube kazası, 195, 206
- Yanık Orman, 103
- Yanikköy (Dospatların merkezi), 126, 127
- Yanko Efendi (doktor kaymakam), 187
- Yanya, 37
- Yargıtay, 11, 133
- Yasin Efendi (defterdarlık mümeyyizi), 254
- Yassı Tepe, 103
- yelem* (Şatt dahilinde işleyen uzun kalyık), 211
- Yemânî (güney kutbunda görülen bir yıldız), 203
- Yemen, 35
- Yenişehir, 205, 296
- yevm-i Aşura (Aşura günü), 222
- Yezidi mezhebi, 245
- Yezidiler, 242, 245 bkz. şeytana tapanlar
- Yıldız oteli (Halep), 269
- Yıldız sarayı, 147, 206, 232, 233, 276
- Yunan bayrağı, 163
- Yunan vapurları, 10, 273, 275, 276
- Yunanlılar, 26
- Yunus Karaaslan, 16
- Yusuf Avde Efendi, 291
- Yusuf Zeki Efendi (Fransızca muallimi, hristiyan), 186
- Yusuf Ziya Bey (kumandan), 110
- Yüzon Tabur (Câsimü's-Sâni üzerine gönderilen kuvvet), 9, 215
- Z**
- Zaptiye Kapısı, 144, 152, 157
- Zarifi vapur kumpanyası, 137
- Zekai Paşa (dahiliye müdürü), 151 152
- Zeki Paşa (Askerî Mektepler nazırı), 73, 78, 139, 152
- Zekiye (Haydar Bey'in hanımı), 7, 251
- Zeliha Hanım (Derviş Bey'in eşi), 59
- Zemzem, 14, 187, 188
- Zeynel (Tepedelenli, yol arkadaşı), 259
- Ziraat Bankası, 268
- Ziya Paşa, 45
- Zonguldak, 65
- Zübeyr (Müntefik'in nahiyesi), 211
- Zülüflü İsmail Paşa, 80, 139